

Lehekuu  
23. päiv  
2019

Nummör  
10 (438)

Leht mass 0,50 €

# UMEA LEHT

VANA - VÖROMAA RAHVA UMAN KEELLEN LEHT

## Säinasti Ene avalik kiri pääministrile

Kae lk 2

## Võrokeeline ristsõna uut täitmist

Kae lk 3

## Kas lövvät pildi päält hinnast är käknü libliguvagla üles?

Kae lk 4



## Latsirikka perre pei Haanin sünnupäivä

Minevä puulpäävä pidi Haani rahvamajan 25. sünnupäivä Vöromaa latsirikkidõ perri ütisüs. Tennäti liidu alostajit, vidäjit ja tugõjit. Kullõldi Roosalu Rolfi, Kaasiku Oti ja Wana Wöromaa Wunkorkestri kontsõrti, latsilõ olli viil uma tegemise.

Pidost võttõ ossa päält 100 inemise, pido lõpõtusõs süüdi torti ja suurõ perre sai umavahel juttu aia.

## Urbanipäävä laadul saa näta latsi ja kiränikkõ

Seopuulpääväne urbanipäävä laad Urvastõ kerigu man tulõ latsi- ja raamadusõbralik. Pääle Contra omma hinnast laadulõ üles andnu kiränigu Raitari Inga, Keräneni Mika ja Zimmermanni Ursula.

Saa näta pia kõiki vannu tutvit kaupmiihi – olku sis hainu, käsitüü vai paikligu söögikraamiga. Lava pääl mäng Laikre perrebänd, kon om kats suurõ ja viis latsõköist. Urvastõ külõkapelli tävvendäse ümbrekunna noorõ pillimehe.

Opitarrin näütäs Rattasepä pere tohutüüd, Trolla Tiia kõnõlõs vannust taluaia hainust ja laadulõ piäs tulõma ka tunnõt nõglaravitohtri Tiigi Heino,

kinkal om ildaagu ilmunu raamat «Nõela vägi».

Laadakõrraldus, pannkuuk, lotõrii ja kama omma Urvastõ külõde seldsi puult, tüü ja rahaga avitasõ Urvastõ kogudus, Antsla vald ja Eesti Kultuurkapital.

## Vahtsõn-Roosan saa kaia Filmi Vargamäed

Pühapäivä tetäs külõliidsile Vöromaal Vahtsõn-Roosan valla Filmi Vargamäe külõstuskeskus. Sääl saa näta filmist «Tõde ja õigus» tutvit kotussit.

Seo om esimuudu paik, kon osa huunist omma peris talomaja ja tõõnõ osa filmi jaos tettü. Filmi Vargamäe keskus om valla 26. lehekuust kooni 15. süükskuuni. Ligembät teedüst saa kodolehe filmivargamae.ee päält.

## Väimelän tulõ Võro Roboti Tsõõr

Vöromaa kutsõhariduskeskus ütten MTÜga Robootika kutsva kõiki ütten lüümä robodivõigõlõsõl «Võro Roboti Tsõõr». Timahava peetas tuud robodipäivä 25. lehekuul Väimelän Vöromaa kutsõhariduskeskusõ tehnomajan.

Plaanin om tetä mitu võistlust ja opitarrõ, kon kõik osalidsõ ütten saava lüvvä.

# Puut, miä pidä tähtsäs umakandi söögikraami

KABUNA KAILE

Võrol om lehekuust puut, kon müügil hää valik paikligõ väikeisi tuutjidõ kodoma kraamist tettüt süüki ja juuki, muu hulgan tuud kõgõ puhtambat ja õigõmbat, Uma Meki tähõsõga kaup. Põlidsõ võrokõsõ ja pikä kokakogõmusõga Pavlova Nele puut sai pääle vahtsõndamist ka vahtsõ nime – Nele Uma Gurmee.

Poodi pernaanõ ütles, et vahtsõndamisõs anni tälle huugu poig ja pujanaanõ. Vahtsõs saiva nii sisekujondus ku ka kaubasordi. Kuigi Uma Meki märgiga kaup või siist-säält kotusõpäälitist puutõst löüdä, nii suurõ valikut muial ei olõ. Või üteldä, et poodist saa süüki ja juuki, a pääle tuu ka alosainit, millest esi süvvä tetä.

Nii mass puuti astu noil, kiä pidävä luku Loona talo veski jahust ja helbist, Korgõmäe talo juustust, Mooste kalakõõgi kallõrdusõn kalast, Nopri talomeieri piimakraamist, OÜ Siidrikoda kibisevist juukõst, Vahtsõ-Saalusõ veinikua mafaviinust jne. Nele Uma Gurmee kõõgist omma Uma Meki märgiga kamararulaat ja peedi-lihakõletti.

Peris kõõgõl söögikraamil, miä poodin müügil, ei olõ Uma Meki märki, a seo om siski paigapäälside väikeisi tuutjidõ tett. «Oodami väega, et tsillukõsõ tuutja toova meile umma kaupa mano.» härgütäs Pavlova Nele paiklikkõ söögikraami tegijit. «Mi tahami näid tukõ ja inemisiile tutvast tetä.» Tiidmine, et Võrol om



KABUNA KAILE PILT

Pavlova Nele näütäs külmäletti, kon muu hulgan om Mooste kalakõõgi kaup, miä om tälle hindäle väega meele perrä.

pernaasõ Nele kulinaariapuut, om seokandi inemisel joba pia 25 aastat olõman, a tuu kotsilõ, et säält poodist saa nüüt ka pallodõ Vana-Vöromaa väikeisi tuutjidõ söõgi- ja joogikraami, tulõ viil kellä lüvvä.

Edespiten om poodi pernaasõl plaanin viil paigapäälitõside aiavilju kasvatajidõga käe lüvvä ja värskit talokraami müüki võtta. Redist või poodist joba küssü ja pia jõudva vast maaaska kah letti.

## Pruuk 50 aasta tarkuisi

Pavlova Nele om ammõdi poodist söögitegijä joba 50 aastat ja ütles, et põnnõv om olnu ja om iks edesi – selle et maitso muu-

tusõ ja kõik aig tulõ vahtsõ otsi ja pruuvi. Mis rahvalõ miildüs, tuust saa ka nii-üldä letikaup. Nii olf näütuses peedi-lihakõlettega: ostja pruuvõsõ ja tulli vahtsõst küsumä.

Mõttõ omma Nele kõgõ kõõgi man, tõnõkõrd esiki unõn. «Papõr ja pleiäts piät üükapi pääl olõma.» naard tä, selle et kõrra tä heräsi suurõ habinaga, kas unõn ilmunu saladiresept om iks meelen. No tuukõrd õnnõs olf.

Ütte vahtsõt asja maitõsma haarõti ka aokiränik. Eelmine päiv olf andnu tütar Merike, kiä poodin rahaasju kõrralda avitas, imäle Nelele mõttõ, et ku proovis õigõ tetä võiulilli tainan – tuud keväjäst vitamiini om jo volift

käen. Olfi peris hää suutäüs – tervisesüük pääleki.

Nele Uma Gurmee pakk uman kõõgin tettüid läm-mä- ja külmäletti süüke ja värskide saiakõisi kõrral ka lavvategemise teenüst ja ummist tahtmiisist või kundõ kõgõ teedä anda. Nügätsel aol tulõ lavvakatmisõ man näütuses valmis olla, et ka kasvosüüjil olõs säält midägi hampsada. Egäl juhul oldas valmis kundõ tahtmisõ perrä egäsugumast huaaolüst kraami ka pidolavva süüke man pruukma. Ja või olla kimmäs, et söögitegemisel ei tarvitõda hoitmisolluisi (säilitusained), a õnnõ ummi tarkuisi.

**UMA PIDO**  
KU KESKOTUS KIMMÄS, SÕS LADVA' LAULVA'

**VAHTSIDÕ VÖROKEELITSIDE LAULÕ  
VÕISTLUS  
UMA LAUL IV  
LAULÕ SAATMISÕ TÄHTAIG OM  
23. SEPTEMBRI 2019**

VÕISTLUSKONTSÕRT TULÕ  
7. NOVEMBRI 2019 KELL 18 MOOSTEN

LÄHEMB TEEDÜS:  
WWW.UMAPIDO.EE  
KÕRRALDAS: VÖRO SELTS VKKF  
TEL 56916280, E-POST MERIKE.TIGAS@WI.EE

## Põlva ja Rāpinā uutva tulõva nädäli lõpun liinapäivile

Tulõva nädäli lõpun peetas liinapäivi Põlvan ja Rāpināl. Mõlõmban paigan om plaanin hulga esisugumaidisi ettevõtmiisi.

Põlva päivi peetas joba 30. kõrda. Timahava om hulga traditsiooniliidsi tegemiisi, a ka hulga vahtsõ. Põlva järve pääl saa viikingilaivaga lõbusõitu tetä, Kesk uulidsa pääl sõidõtas alla moodorilda massinidõga. Päivil om hulga spordiüritüisi, peetas laatu ja laulu- ja tandsupito. Om ka mitmit näütüisi, saa minnä kaema iloaidu.

Põlva päivile tulõ küllä ka perimüspido Baltica: näta ja kullõlda saa väliskülõliidsi Leedust, Lätist ja Tšiilist, oppi käsitüüd ja tandsi. Vana-Vöromaa raivarõividõga tetäs moodunäütüst.

Osa Põlva päivi tegemiisi ja kontsõrtõ jääs ka üü pääle. Täpsempä kavva tuust, midä 30. lehekuust 2. piimäkuuni Põlva päivil tetäs, saa kaia Põlva kultuurikeskusõ kodolehe kultuurikeskus.ee päält.

Rāpinā «Hää kodo päivi» tegemise omma inämbüisi katõl pääl-

31. lehekuul ja 1. piimäkuul. Ka Rāpināl saa kaia hulga näütüisi ja kullõlda kontsõrtõ, kaia filme ja sõita laivaga lustisõitu. Peetas ka laatu ja latsi- ja nuuripäivä.

Timahavatsil Rāpinā päivil om kavan ka kõnõrents, kon kõnõldas kolmõst tähtsäst teemäst. Kõnõrendsi alostas savvusannajutt, kon Mooska talo pernaanõ Veeroja Eda kõnõlõs tuust, määne om olnu savvusanna tähtsüs eestläisi kultuurin, määndse kombõ omma täämbädses hāõnū ja määndse viil alalõ.

Kõnõrendsi tõõnõ teema om maailma ja Eesti mõtsust ja puistõ. Maaülikooli mõtsatiidlane Sibula Ivar arotas, kas eestläse omma mõtsarahvas, kupallõ mõtsast teedäs ja määne om mõtsa tervüs. Kolmandas teemas omma luudusligu pühāpaiga, noist kõnõlõs pühāpaiku ja rahvaperimüse tundja Kaasiku Ahto.

Rāpinā «Hää kodo päivi» täpsempä kavva saa kaia kodolehe kultuur.rapina.ee päält.

UL

## MÄRGOTUS

Avalik kiri pääministrile, kiä om ütelnü,  
et om kõiki inemiisi pääministri

## Tere, Jüri!



SAINASTI ENE,  
koolioppaja Oravilt

Ma kiroda sullõ edimäst kõrda. Olõ harilik Kagu-Eesti inemine, kelle kotsilõ Taŋna poliitigu arvasõ, et näil om kõik halvastõ. Tuu ei olõ nii. Mul om piaaigu kõik häste. Mul omma latsõ uma elo pääl ja saava häste toimõ. Om viis latsõlast, kiä kasussõ häste. Mu tervüs om õkva nii hää, et saa poolõ kotussõga tüül kävvü. Teeni parasjago rahha, et saa osta raamatit, kävvü tiatrih, kinoh ja kontsõrdil. Mul om piaaigu kõik häste. Ainumanõ halv asi om mu valitsus. Ja kõgõ halvõmb om pääministri, kiä lask tuul jähõsul sündüda.

Hää Jüri, kohe sa olõt jäänü? Kas sukka om tettü säänesama riigipiirdmine nigu 1991. aastal Moskvah, ku Gorba olf kodoresti pantu? Kuimuudu saat sa olla vakkä ja lasõ säänsil mihihil rüüki üle terve riigi?

Ma olõ-i kühl su valija olnu, a viimäde kats aastat es olõ elõ hätä midägi. Kas elo õkva parõmb olf, a kehverbäs kah es lää. Kõik inemise kaiva alt üles, et kül om mi pääministril hää latsitarõ. Ku viisakalõ tä kõikiga kõnõlõs. Iks «täna» iih ja «palun» takah.

A prõlla om peris põrgu valalõ. Nigu raadio vai teleka

vallalõ tiit, om säääl vähämbält ütõ vihanõ miis, kiä söimas valimalda kõiki. Ja sõna omma täl ka valimalda. Sõs juusk telekaviirt pite all viil kiri, et tuu miis om pääministri ülesandõga. Kas tuu tähendäs, et sa, Jüri, olõt andnu tälle käsu niimuudu kõnõlda? Ku nii, sõs ma kühl säänest pääministr ei taha. Sa ütlit kühl, et olõt kõiki inemiisi pääministri, a

ma usu, et Eesti-maal om viil noid inemiisi, kiä hindäle säänest pääministr ei taha. Ammuki viil säänest pääministri ülesandõdõ täütjät.

Selle, hää Jüri, ei jää sul muud üle, ku võtta sää rõndu ja kapist vällä tulla. Panõt kõrva ligi pääd ni läät Kaja mano ja kõnõldõ asä sirgõs. Tuu ei olõ jo häbüasi, ku inemine ummi viko tunnistas. Pallo hullõmp om tuu, ku inemine rago õnnõ üttemuudu, et ei pallõ andis. Kavva sa, Jüri, jõvvat tõisi iist andis pallõlda. Pallõ nüüd hindä iist andis ja saada taa armõdu valitsus lakja. Rahvas saa arvu ja and sullõ tuu viimäde katõ kuu hirmsa asä andis. Ma anna sullõ joba ette andis ja soovi sullõ jõudu õigõ sammu astmõsõs ni kõkkõ hää järgmädeh valitsusõh.

Olõ terve, Jüri!

## Mõtõlus

## Aborigeene kaitsõs

Joba sügäväl Vinne aol naati hulkviid kassõ ja pinne häõtämä. Jutt käve umbõs nii, et kunagi ei tiä, kunas määnegi pini purõ vai määnest haigust määnegi kass edesi kand. Vinne aigu noil ettevõtmiisil ülearu häid tagajärgi es olõ ja aig-aolt lätõs iks mõni puuloimanõ varblanõ kassi söõgilavva pääle.

Nüüd, kon mi esi hindä iist saisi, om asi tõisildõ. Umma-pääd kõndvat pinni näet viil ainult jahipääväl, tuudki vast poolõs tunnis. Kassega om asi küll tsipa lohevamp, aga mitte kauas.

Kui palfu mi elu tuust sis parembas ja julgõmbas om lannü?

1) Hulkva pini asõmõlõ om tullu kärnäne kähripini, kiä voi sullõ kah hamba siirde lüvvä, ku täl tuju halv.

2) Hulkva kassi asõmõlõ püüd su hoovi päält hiiri repän, kiä jätt su trepi pääle paar otsast terävät tsigarit.

Tuu kõik ei olõ jo tiid-määne õnnõtus, aga küll lätõs süä täüs, kui naatas kõnõlõma: pini ja kass om pähh, aga vot repän vai määnetah mõtsaeläjäs, kiä om liina vai inemiisi lähkõle kolinu – tuu om nunnu! Kostki ei kuulõ ütõge piuksu tollõst, et kivinugis jürä elektrijuhtmiid ja tollõst voi tulla palakahi; et Saksamaal om pesukarudõga vähämbäl säänesama nuhtlus nigu hulkviide kassaga jne.

Ja ma anna kõigilõ teedä: ma olõ pesukarru mi loodusõn ka joba nannü. Ja tasunu mõnõ asjatundja käest perrä uuri: kas tõõtõ nuu puulkodustõ mõtsaeläjä kandva pisiläisi veidemb edesi kui mi uma pini ja kassi? Aga asi om jo nimelt nii, et puulkodustõ mõtsaeläjä tegüsi inemise lähkõle pääle tuud, ku pini ja kassi är kattõ. Ei massa pellädä, et luudus jätt kotussõ tühäs.

Hää küll: voi-olla et mõni eläjäkaitsja om tõõtõst lavvast liigutõd vai nigu nüüd üteldäs: kallutõd. Elämi üle ja vast aig pand kah mõnõ asja paika. Saimi hundist kodulooma, saami ka tõisist mõtsaeläjist, ainult mõni tuhat aastakõist kulus. Meele tege mõrus hoo-bis muu asi. Järjest inämb nuuri naisi reisivä ilma müüdä ja kodu tullõn kõnõlasõ: vot, vällämaal omma õigõ mehe, aga kuis Eestin... Nii mõnigi om pruuvnu noidõ õigiidega ellä, aga suur jagu pakõs aasta-paari peräst Eestimaalõ tagasi.

Arvada voit, et ega Eesti mehe kah naisilõ alla ei anna, aga nimä omma väiksembä jutuga.

Kivirähk om tuust asjast kirutanu väega hää raamadü «Mees, kes teadis ussisonu». Kahju ainult, et Eestin loetas külland veidü ja Kivirähk ei olõ esiki mitte Eesti president, kink sõnnu paar kõrda aastan kullõldas. Ja Pulga Jaan – kiä tuu viil om?

egäs juhus ma nimma viil üle: om kolmõ liiki imetäjäd, kiä Eestimaalõ kõgõ inämb passisõ: kass, pini ja eestlane. Nimä omma aborigeeni, näil om siin õigus.

Küsse RAHMANI JAN

PULGA JAAN

## President taht Eesti inemiisi tundma oppi

Kõnõldas, et president plaanvat sügüse mi kanti tüüle tulla. Tuu om väega hää, tüükässi om iks vaia. Sügüse om jo kardohkavõtmisõ aig, tuud tüüd om iks talgoga tettü.

A päält tüü om meil muudki põnvõvat. President trehväs tan umakultuuri hällü mano. Saami tälle tutvusta umma kiilt, viiä tä savvusana, mängi tälle lõõdsapilli, pakku puhast süüki. Nii et ma usu, et ikäv täl mikandin joht nakka-i.

A ütõ asi veidükese kraap henge. Kuigimuudu om jäänü tunnõ, et president tulõ siiakanti kaema, miä meil vika om. Tuu man kõnõldas, et meil anti valimiisil ütele (protesti)parteilõ esieränis pallo helle. Matõmaatilidsõlt tuu kühl õigõ ei olõ, mikandi helü lätsi inämb-vähämb kõigilõ suurõmbilõ külland võrdõlõ. Ja tuud, ku paras jago valijit usk, et ullusõ vasta saa viil suurõmba ullusõga, ei saa näile kühl ette hiitä. Pallõngi om elon nii, et jõu vasta avitas suurõmb jõud.

Egäl juhtumisõl om hää, et president ümbre liigus ja inemiisiga tutvus saa. Üts soovitus kah: järgmäde paigana võissi president plaani võtta näütõses Viimsi valla. Säälgi om paras küssõ samma, midä mi rahva käest.

RAHMANI JAN,  
Uma Lehe päätoimõndaja



## UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

**Päätoimõndaja:** Jan Rahman, tel 56 922 841  
jan@umaleht.ee

**Abitõimõndaja:** Kaile Kabun, info@umaleht.ee

**Keeletoimõndaja:** Laivi Org, laivior@gmail.com

**Latsinuka toimõndaja:** Mariko FASTER,  
latsinukk@umaleht.ee

**Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:**

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,  
Aapo Ilves, Kaido Kama,  
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,  
Evar Saar.

**Välläandja:** SA Kultuurileht, kl.ee

**Tellmine:** Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

## Kiri Nõõrimaalt

Võro liina küle all Nõõrimaal eläs kiränik LUMISTE KATI, kiä and värskit mõttit, kuimuudu egäpääväello vaeldust lõüdä ja märgõtas tuust, miä parasjago süäme pääl.



## 4. kiri. Nõõrimaa kalliskivi Õie

Trehvsimi Õiega talvõl postkastõ man kokko ja nigu mul iks om kommõ vanõmbidõ inemiisiga juttu ajama naada, saimi timägagi jutu pääle. Täambädes omma meist saanu nii hää sõbra, et käümi latsõga täl piaaigu egä päiv küllän. Mu poolõtõiskuaastaganõ tütär mõist inemiisi nimmist timä nimme ainukõsona puhaltõ vällä üteldä.

Õie om mu teedä kõgõ vanõmb naishing Nõõrimaal. Sügüse saa tä 90aastadsõs, a seo vannus om timä man õnnõgi nummõr, selle et vällänägemise ja tegemiisi perrä või tedä kimmäle paarkümmend aastakka noorõmbas pitä. Nimelt om tä väega käpe, tüütegijä ja väke täüs. Egä päiv või tedä aian pindride vaihõl vai kasvamajan toimõtaman lõüdä. Kumardamisõn om tä peris maailmameistre. Eski ma ei suta sirgide põlviga nii kavvõdalõ ettepoolõ künnütä.

Kasvõlõ tä miildüs, timä tomadi ja lilli omma esieränis häste kasunu, selle et tä lõüd aigu näidega kõnõlda, näile tähelepandmist jaka. Üükül-

mä aigü kand tä tomadi pääväs kasvumajja päävä kätte mõnnu tundma ja üüses jälki tarrõ. Olkõ pääle, et sugulasõ omma tälle mõsumassinat paknu, om tä seost är ütelnü ja mõsk käsisiga esiki sängülinnu.

Esiki ku Õie pikutas, kargas tä krapsakalõ naaratadõn pistü, ku aknõst meid tulõman näge. Olõ-i ma tedä viil kõrdagi halvõn vanõnannü. Vihatsõs sai tä õnnõ üte kõrra sis, ku kuulsõ, et ütõ nuurmiis olf Taŋnast Võrolõ juusknu. «Olõs võinu innembõ mõtsan puid kükädä, minkjaos niimuudu umma tervüst tsurki.» hurjuft Õie.

Kõrra küsse, et miä om timä salahus, et tä nii häätujolinõ om. «Olõ-i tan määnestki salahust.» rehmäs Õie käega. Ma arva, et aiatüü hoit tedä nii herksä, kõgõ om, kinka kõnõlda, kink iist hoolõn olla ja võimlõminõ saa kah tettüs.

Olkõ pääle, et Õie om olnu ka Tsiberiie kiudutõd ja tuuga säidse aastat umast nuurusõst är kinknü, tulõ tälle miilde, et säälgi olf lustilliidsi asjo. Kõgõ tulõ tälle miilde mõni juhtuminnõ, midä mullõgi jutusta.

Timä om näüdüsvanaimä, kinkal aigu latsilõ pannkuukõ kütsä ja külmäskapist umakeedetüt sahvti pääle anda.

## Kõivupuu Marju: mi ei tiä, midä ütõs vai tõnõ umakasu pääle säet tegemine valla päst

Võromaalt peri rahvaperimüse uurja Kõivupuu Marju sai ildaaigu kats suurt tunnustust. Eesti Rukki Selts and tälle 2019. aastaga kultuuripreemiä Rukkirääk ja keskkunnaministeriüm and tälle Eerik Kumari nimelise luuduskaitõõpreemiä. Kõnõlõmi Marjuga tsipa luudusõst ja umakultuurist.

**Sait säändse preemiä, miä om võro keeli „rüärääk“. Tuud sõnna om vist mõnõl rassõ vällä üteldä?**

Nojah, taa om ammõtkult niimuudu, et om Eesti Rukki Seltsi Rukkiräägu kultuurivuhind. Ja ku tõõtõ võru kiilde ümbre panda, sis om taa nimi „rüärääk“ ja ma või üteldä tuud, et ütõki kõrralik põhæestlane, kes lõunaestti kiilt ei mõista, toda vällä üteldä ei saaki. A rüärääk om ütõ ütlemädä illus tsirgukõnõ ja tä om mi rahvakultuurin avvu seen.

**Kuimuudu rügä om kõidet rahvakultuuriga?**

Sangastõ rügä om terven maailman kõgõ kavvõmb järepeivõlt arõndõdõ sort, mis om väega hinnat. Ja taad rükä tulõ ka söõgilavva pääl populariisii, et olõs meelen, kuis taa musta leeväga om. Must leib om mi kultuuriruumin elätise ja perre ja raha ja toimõsaa-misõ võrdkujo ja tuust tulõ iks kõnõlda.

**Tõõnõ preemiä, miä sa sait, om tähtsä luuduskaitõõpreemiä. Mis saisan su meelest parhilla luudus om?**

No ütlemi niimuudu, et ega tä nüüd perädü hään saisan ei



PILT RÜÄSELDI MOLOVHI LEHE PÄÄLT

**Kõivupuu Marju minevä kuu lõpun rüäseldsi tähtsät kultuuripreemiä vasta võtman.**

olõ. Joba ütõsindä tuuperäst, ku pallo mi tarvitami plasti. Parhilladsõ noorõ naardva kühl, et vanastõ heegeldedi, vai mis vanastõ, ma esiki olõ heegeldänü vanust piimäköttõst sanna- ja vannitarõvaipu ja midä kõkkõ viil. Viil 20–30 aastat tagasi olf Eesti keskkunna ja tervüse saiparõmb ja vahtõstpruuk-minõ esihindäst mõista. A sis lätõsivä naa värte läände valla-lõ, egäl inemisel olf kilekõttõ tükku mitu, kiäki es tii inämb nii nigu vanastõ, et kilekõttõ ummõldi pääle ja sisse ummõldi rõivast vuudriga kotikõnõ. Vai tetti mitmõst kilekõttõst ütõs ja toda mõsti ja tuuga käüti.

Mi olõmi kuigi taa tarvita-mismentaliteedi häbemäldä kipõstõ üle võtnu kühl. Kes toda inämb mäletäs, ku paprõga poodin sai leibä kumbitus. Ku es viisi paprõd võtta, kumpsõd käega, es olõ kah hätä midägi,

kiäki iks leevä är ostõs. Ja es olõ meil perisel, ku perrä mõtõlõma naada, säändsit häälõ-ütiskunna haiguisi, näütõses allergiijid.

**Midä sis pidänü tegemä vai tegemädä jätmä, et luudust inämb hoita ja esi kah tervõmb olla?**

Arva, et mi võinu tarvita-mist piirdä. Tõnõ asi om ka tuu, et luudusõ majandamisõ man teelnu iks kolm-neli käüki ette mõtõlda. Kõik, mis mi teemi, om määnegi ahhil. Mi ei tiä, midä ütõs vai tõnõ sääne lühkese umakasu jaos tegemine valla päst.

Ma loi õkva kattõ raamatut võrdlusõs, ütõs om 1968. aastal eesti kiilde pant Carsoni Racheli «Häälõtu kevad», mis minnu latsõn väega kõvastõ mõõf. Ja tõnõ om nüüd eesti keelen ilmunu Lunde Maja «Mesilaste ajalugu». Mõlõmba kõnõlõsõ samast asast, keskkunnakatastroofist, mis tulõ tuust, et mi lihtsäle tahami kihvtitä.

Mi teemi väega palfu asju, mis rehkendäse lühku kõrdaminekiga. A tuu om väega ohtlik. Tuu om täpsele niisama nigu, et ma saa palka ja süü tuu palga üle nädäliga är. Ja sis kolm nädälit kae, mis saa.

A inemise teedüpoolõst omma mõtõlõja eläjä ja võinu umma ajukõist tarvita tollõn tsihin, et mi olõmi täpsele säänesama liik nigu kõik tõsõ, ja mi ei tohe võtta säänest õigust, et nakkami kõiki tõisi liike häõtämä. Meile jo kah ei miildü, ku kostki tulõ kiäki, kiä nakkas inemise liigile otsa pääle tegemä.



# Lövvä pildi päält huss üles!



ORASSONI ELMETI PILT

## Vaglakäkmismäng

Minevä aasta lehekuu lõpu-poolõ varrahummogu jäie heki veereh kõndõh üts viirpuu-oss silmä. Sääl pääl olle kiäki hall, nii väiko näpo pik-kunõ ja jämmüne ja karvanõ, parasjago umma hummogusüüki söömäh. Es olõ in-nembä säänest vakla viil nän-nü, nii et ega's muud ku kipõlt pildimassinä perrä juuskõ. Kes tiid, vast om mäanegi harv vai muud muudu huvitav elläi.

Sai pildimassinäga tagasi tul-tus, a vakla es näe inämb koskil. Önnõ puuossa ja jüredü lehe. No kohe tä iks minnä saie, vast om hinnäst är käknü. Otsi, otsi, joba puul tunni länny, a midä ei olõ, tuud ei olõ. Naksi ossõ viil terä-vämpä egä nuka alt läbi kaema ja üts kotus tundu imelikku muudu, paksõmb ku muial. Noh, sääl tä sis ollegi, ilosahe ossakaarõga ütte sulanu.

Pildimassinä sai tuu hummogu hulga tüüd tetä. Parõmba pildi saadi libligutiidiläisile uuri. Esi arvssi, et vast om sinidse

paelüüläse uma, a tiidläse ütli, et tollõ vagla omma külh sarnadsõ, a ei süü viirpuud ja olõ-i ka nii karvadsõ. Ku om, sis hoo-bis ploomikedriku (*Odonestis pruni*) vagõl ja säändsõ juhul edimäne nägemine Eestih. Noid liblikit (lindasõ üüse) om iks vahel valgusõ pääle tulnu ja püütü.

A kes arvas, et sääne käkmine olõ-i midägi – kaegõ uma silmäga pildi päält perrä, kavva teil otsmisõga lätt, esiki ku tiiäti, et elläi om pia puul pildi lakjust pikk.

ORASSONI ELMET

## Odonestis pruni

Mi tii veeren kasus pikk viirpuu-hekk. Umäl aol sai kasuma pan-tus, selle et tii väega tolmäs. Prõlla juusk müüdä asfalttii ja tolmupilve omma kaonu. Hekk kaits iks nüüdki kihvti iist.

Minevä kevjä naas viirpuu he-kin silmä jüretüsi viiriga lehti. Mu poig sõitsõ nädälivahetusõl kodo. Tä uursõ viirpuu man, a es olõ nigu kedägi. Peräkõrd üte lehe veeren liigut kiäki ummi lõugu. Vahele jäi!

Vaia piiti tetä. Niikavva ku tä autost klõpsumassinä tõi ja tagasi tull, olf süüjä ärki kaonu. Kohe tä jäi? Läts peris kavva, inne ku lõud-se, et vagõl olf täpsele ossaga ütte värv ja häste ligi. Ossal önnõ väiku paksõmb kotus, mis tuust, et tä es olõki inämp nuur, piaaigu valmis nukus saama.

Pildi saiva tettüs ja saadõtus ka Eesti liblikatiidiläsele Viidalepa Jaaniõ. Viidalepp tunnist, et tälgil kul-lu jupp aigu vagla lõudmises. Olla tõmmanu tsõõri ümbre, et ruttu üles lõudä. Kuuntüün tõiis huviliid-siga jõuti tundmisõlõ, et tegemist om meil harva libligu ploomikedriku (*Odonestis pruni*) vaglaga. Mis tan imestä, seo ollõv edimäne tuudliiki libligu vagla lõudmine Eestin. Nuuri vaklu, ku nä omma tsillokõsõ, ollõv piaaigu võimalda lõudä.

Vagõl esi külh ilma vanõmbilda siia es jõvva! Kevjä linnas aian egäsugumaidis liblikit. A seo liblik om üüsene lindaja. Seo kevjä võta-mi uurmisõ ette ja kaemi täpsembä-le, vast saami ka tuu liblikuga kokko ja näemi tävven ilon.

Sääne sai mu lugu tuust kinäst karvadsõvõitu hellest kõllatsõst pruunikast libligavaglast.

Viirpuu veretivä sūgūse marjost, a mitte kavvas, mustarästä teivä puhta tüü...

ORASSONI RAEL-ADIINA

## Darwin tekk ahvist inemise

Vanastõ olf Rāpināl eestiaig-sõt vurhvi tegelāne Pindi Oss (Pintmann). Muu hulgan tegef tä kuun poigõga autidõ üles-lüümisega.

Tuudaigu õkva olf riigimõtsa sūstemin mõtsaülembile vällā-maa autit ostma naatu. Toyota 4Runner olf peris ehtsä Jaapani džiip. Ku sai Niva päält sinnä ümbre istu, olf iks kistumalda vaih.

Üts mõtsamiis sõitsõ Foor-rannõri Kirāpää silla päält

jõkkõ. Esi pässi vällä ja autu tõmmati ka vällä. Mõtskond vei džiibi Rāpināle Pindi Ossi mano remonti ja kuivamistõ. Või ette kujuta, ku pallu olf vällāmaa massina man märk-mist ja avastamist, et kõik juht-mõ ja stepsli, vile ja kellä jäs tiiükõrda saia. Läts sõs tuu miis esi kah Ossi tiiükõrda kaema...

«Darwin tekk ahvist inemise, a nõvvukogu võim om ten-nü inemisest ahvi, kiä säändsõ massina purust sõit ja jõkkõ är uputas!» näüdäs kõva helüga Pindi Oss tiiükõrda tulnulõ me-hele 4Runneri uhkõit kroomitut

nõnna, kon mõlgi olli joba üle pahtõldõdu.

«A tiiät, ma olõgi tuu ahv,» ütelf mõtsaülem pääle väikeist mõtlõmist.

Pindi Oss taksiirse miist pik-kält, nigu olõs kahelnu, kohe poolõ liigi määrämise otsus kallus.

«Läämi laboratooriumi!» mürisf tä sõs.

Laboratoorium olf tiiükua tagaruum, kon aparat üü ku päiv tsilku ja Pindi Ossi kuulsat hanšat maitsa sai.

SAARÕ EVAR

## Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiaga: Uma Leht Tartu 48 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus om KIKKAKAADSÄ.

Avvohinna saa HEINMETSÄ HUGO (8) Häätaro küläst.

## Vali' õigõ sõnal!

Eri mutugaliike om ilman häste (hulga, küländ). Mutuga' omma' tsir-gõlõ (sõõgis, mängmises) ja nimä' tol-mutasõ' kasvõ, et (nalla, saaki) saasi. Osa mutukist (kaes, eläs) maa seen ja avitas üten, et (muld, kuld) olõs villäkandva. A mutukit jääs (ilman, raamatun) kõrrast veidembäs, selle et põllupidämine (liigus, lätt) laembas ja tegüsämbäs. Mutukilõ (miildüse', laabusõ') väega haina- ja kařamaa', kon om hulga (kivve, häiermit) ja esi-sugutsit hainu. A põllumehele miildüs sääntse' maa' üles (võtta', kündä'), sin-nä' villä külbä' ja viil ka kihvti pääle tsiuku'. Väega sakõ muroniitmine (tu-lõ-õi, olõ-õi) kah hää. Ku olõ-õi inämb mutukit, midä (vahti', süvvä'), olõ-õi ka tsirkõ. (Kařos, Önnõs) jääs ka Ees-tin mõtsatsirkõ kõrrast veidembäs. Midä tetä'? Nurmõ viirde (võissi, piässi) põllumehe' jättä' (majakõisi, lapikõisi) ka lillele ja hainalõ. Suuri hainatsit platsõ piässi niitmä önnõ üte vai kats kõrda (päävān, aastan). Haina-tegemine om hää, haina (purustaminõ, umblõminõ) olõ-õi. Sõõgi raiskaminõ (tulõ, tulõ-õi) är lõpõta'. (Alla, Üles) võissi panda tsirgu pesäkastõ vai mutugahotelle. Maja mano võissi tetä' üte (lillipindre, staadioni) esi lilliga.



SAARÕ HINDRIKU TSEHKENDÜS

Jutt om kirotoit Helmi Aveliina artikli «Teadlase 6 ette-panekut putukate väljasuremise peatamiseks» põhal.

## Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimõga PARM.



## Tossu Tilda pajatusõ

### Kodokiränd

Kooliaig nakkas seo aasta jäl läbi saama. A koolimälehtüse püsüse iks läbi aastakümnde.

Seo jutu kõnõl mullõ mu miis umast pinginaabrist. Nä opõ väikun maakoolin Lääne-maal. Nuur oppaja and 4. klas-sin kodokirändi teema pääle «Minu kõige pikem reis». A kon nuu maalatsõ viiekümnen-dil aastil iks nii väega reisevä! Hää, ku minti küläpuuti vai rahvamajja kinuõdagulõ...

Pinginaabri kirof üteainu lausõ. Märkse, et timäl omma mõlõmba reie ütepikkusõ...

Hinnet oppaja es olõ pandnu, a kässe vahtsõ kirändi kirota teema pääle «Minu koolivahe-aeg». Ku kirotajal kirändin poolõ koerustükü – noidõ pääle olf tä meistri – üles lugõmada jäiegi, es olõ häta. Peris palfo olf, midä sai õigõhe üles märki vai võlssi.

Või-olla arvati, et seo pajatus om kah üts vällämõtõld lori. A olõ-i joht. Kirändi kirotaja

näüdäs pinginaabrilõ umma koolivihku, kon kõik olf olõ-man, nigu ma tan pajati.

### Naaratus

Noorõaigõ armastaja sai vanan iän tiidä, et nä ei eläki tõõnõ-tõõsõst väega kavvõl. Mõlõmba olfi tuuaig jäl ütsindä.

Kõgõpäält saadi nimä kirju. Tigopostiga, nigu nüüd üldäs. Miis tahtsõ naasõga kokko saia. Naanõ ai tagasi. Tä arvas, et midägi hääd ei olõ: hiussõ hallis länny, kere paks ja hambit olõ-i suun. Miis trüüste, et timägi olõ-i sääne illos poiss nigu vanastõ. Ku tä ütiskõrd sis uma noorõpõlvõ armsa tarrõ sisse astõ, naaraf tuu lahkõlõ. Suust paistu ütsainus hammas. «Võlssõst mullõ, et suun ei olõ hambit,» nurisi miis nafa per-räst. «Ma kai, et tii sullõ üllätü-se,» naarf naanõ vasta.

Kokkosaamisõ üle olf näil hää miil – nafasuun es olõ aastidõga kohegi kaonu.

## Muda Mari pajatus

### Pillakaar iih, hais takah

Ma kuuli raadiost, et nüüd om kätte jõudnu Eesti rahvalõ pido ja pillakaar. Ku siiamaani olf vaia pelädä politseid, kiä mõõf massina kibõhust vai lask juhil toro sisse puhku, sõs tuu aig om müüdä. Kae ku palfo rahha saa kokko hoita, ku politsei ei piä inämb suurõti pääl autojuhtõ pasma. Saava minnä säändsõ tüü pääle, koh iks ihorammu kah vaia om. Vast önnõ umbõ-joonu juhi võetas rooli takast är ja viias kodo makama, a ülejäa-nüil olõ-i midägi pelädä.

Egäl juhul om tark mõtõlda kirstutüüstüse suurõndamisõ pääle. Noid nakkas kõvva kulu-

ma. Sõs saavaki nuu tüüldä jää-nü politsei vahtsõ ammõdi. Ka puhtidõ kõrraldamisõ kunturit või mano tetä. Teno valitsusõlõ nakkas majandus häitsemä.

Siseministri esi ütelf valitsusõ pressikonvõrentsil, et väiku juu-misõ ja kipõmbidõ sõitmisõ pe-räst olõ-i vaia kedägi takah ki-u-sada. Las inemise joova ja sõitva nii kipõstõ, ku tahtva. Ja ku väe-ga tahtva, sõs võiva ministris pasma. Saava minnä säändsõ tüü aokirānigu segäse vaihõlõ. Ja kõnõlõsõ asjust, midä olõ-i vaia kõigil tiidä. Vanarahvas ütelf jo ammu, et putku-i sitta, sitt nak-kas haisama. A nüüd om hais nii suur, et ütski normaalnõ inemine julgu-i inämp ministris naeda.

MUDA MARI